

Zinātnes Vēstnesis

LATVIJAS ZINĀTNIEKU SAVIENĪBAS LAIKRAKSTS

Nr. 4(32) 1992. gada 1. — 15. aprīlis

Cena 80 kapeikas

JĀNIS LIELPĒTERIS ATKAL IEVĒLĒTS PAR LZA PREZIDENTU

LZA kopsapulce ievēlēja jaunu vadību. LZA prezidenta amats atkārtoti uztiņēts Jānim Lielpēterim. Par LZA viceprezidentiem kļuvuši Tālis Millers un Jānis Stradiņš.

Akadēmīka sekretāra pienākumus tagad pildīs Andrejs Siliņš. Nodauju priekšsēdētāji būs Viktors Hausmanis, Juris Ekmanis un Marģeris Līdaka. Akadēmīka bibliotēku pārziņa lietas turpmāk kārtos Edgars Siliņš.

Par LZA prezidija locekļiem ievēlēti arī Mārtiņš Bekers, Elmārs Grēns, Egons Lavendelis un Juris Zaķis.

Būt par LZA saimnieciskās darbības revidētājiem kopsapulce uzticēja Rūsiņam Freivaldam, Romānam Kārklinjam un Jānim Vēberam.

LZA akadēmiķu saime papildinājās ar 19 zinātniekiem.

Akadēmīka titulu ieguvis arheologs Ēvalds Mugurēvičs, etnogrāfs Saulvedis Cimermanis, vēsturnieks Indulis Ronis, jurists Jānis Vēbers, demogrāfs Pēteris Zvidriņš, literatūrzinātniece Vera Vāvere, ekologs Pēteris Cimdīns, ķīmiki Gunārs Duburs, Mārtiņš Kalniņš, Ojārs Neilands, Pauls Pumpēns, Uldis Sedmalis un Raimonds Valters, tehnisko, fizikas un matemātikas nozaru pārstāvji Jānis Bārzdiņš, Juris Ekmanis,

Ivars Knēts, Rūsiņš Freivalds, Pēteris Prokofjevs un Alberts Skudra.

Valodnieks Rūdolfs Grabis ievēlēts par LZA goda locekli.

Par LZA ārzemju locekļiem ievēlēti fizikis Igors Kirko (Perma), kuģu būves mehānikas speciālists Jakovs Panovko (Sanktpēterburga) un organiskās ķīmijas lietpratējs Mihails Voronkovs (Irkutsk).

SANĀKSME STOKHOLMĀ

Eiropas zinātņu akadēmiju pārstāvji pulcējās Stokholmā, lai apspriestu jautājumus par ZA sadarbību un iespējamās palīdzības sniegšanu Austrumeiropas valstu zinātnei.

Līdz šim Eiropas zinātņu akadēmijas darbojās savrup. Tas neveicināja zinātnes attīstību.

Iespējamais «Maršala plāns» Austrumeiropas valstu zinātni varētu paglābt no sabrukuma.

Stokholmas sanāksmē piedalījās LZA prezidents Jānis Lielpēteris un LZA viceprezidents Jānis Stradiņš.

Nodibināta Latvijas vēstures zinātņu Nacionālā komiteja

LZA Latvijas vēstures institūts ņ. g. februārī vairākās sēdēs pulcējās vadošos republikas vēsturniekus no lielkājām iestādēm, kur nodarbojas ar Latvijas vēstures pētniecību, lai apspriestu iespējas integrēties starptautiskajās organizācijās. Pirms tam Viljā vēsturnieki no Baltijas valstīm jau principā bija apsprieduši Starptautiskās vēsturisko zinātņu komitejas (SVZK) ierosinājumu jaunizveidotajās valstīs dibināt savas vēsturnieku nacionālās komitejas. Līdz šim Baltijas republiku vēsturnieki formāli skaitījās PSRS vēsturnieku Nacionālajā komitejā, kur tos pārstāvēja ZA Vēstures institūtu direktori. Taču pēc Padomju Savienības sairšanas Baltijas valstu vēsturnieki starptautiskajās organizācijās palika bez pārstāvniecības.

Saskaņā ar SVZK statūtiem, kas pieņemti tās generālajā asamblejā Sanfrancisko 1975. g., Latvijas vēsturnieki no LZA, LU Vēstures un filoloģijas fakultātes, republikāniskajiem muzejiem un arhīviem nolema nodibināt Latvijas vēstures zinātņu Nacionālo komiteju (LVZNK) — ar tādiem posītējiem kā to paredz statūti — sekojošā sastāvā: prezidents — prof. Dr. h. hist. Ēvalds Mugurēvičs — Latvijas vēstures institūta Arheoloģijas daļas vadītājs, viceprezidents — prof. Dr. h. hist. Alberts Varslavāns — LU jauno un jaunāko laiku katedras vadītājs, generālskretārs — vēst. zin. kand. Kristīne Dumanne —

Latvijas vēstures muzeja Numismātikas nodalas vadītāja, manžinīšs — vēst. zin. kand. Daina Bleiere — Latv. vēstures institūta vec. zin. līdzstrādniece, LVZNK locekļi: prof. Dr. h. c. hist. Jānis Stradiņš — LZA akadēmīķis, prof. Dr. h. hist. Indulis Ronis — Latv. vēstures institūta direktors, prof. Dr. h. hist. Heinrihs Strods — LU Latvijas vēstures katedras vadītājs, vēst. zin. kand. Inesis Feldmanis — LU docents, Juris Indāns — Etnogrāfiskā Brīvdabas muzeja direktors un Valdis Štāls — LR Valsts arhīvu pārvaldes generāldirektors.

Jaundibinātā LVZNK ir griezūsies pie SVZK ar lūgumu uzņemto šajā starptautiskajā organizācijā. Lai iepazītos ar vēstures zinātņu problēmām Latvijā un LVZNK sasīvā personiski, ņ. g. 16. marītā Rīgā bija ieradies SVZK prezidents prof. Dr. T. C. Barkers, kas strādā Londonas universitātē. Ekonomiskās vēstures fakultātē. SVZK prezidents apmeklēja Latvijas vēstures muzeju un Latvijas vēstures institūtu tiem, ar LVZNK vēsturniekiem. Prof. T. C. Barkers pastāstīja par SVZK struktūru, piem., tā sastāvno vairāk nekā 50 valstu nacionālajām komitejām, kuru ietvaros strādā daudzas starptautiskās komisijas. Šīs dažādas starptautiskās institūcijas vada SVZK birojs, kura sastāvā ir zinātnieki no dažām valstīm — divi viceprezidenti (ASV, Spānija), generālskretārs (Francija), manžinīšs (Šve-

ce), kā arī locekļi, kas pārstāv pasaules lielākās valstis. SVZK uzdevums ir organizēt dažādas starptautiskas konferences, kolokviju, simpoziju un veicināt vēstures zinātnes attīstību (literatūras, zinātnieku apmaiņa u. c.) valstīs, kas ir starptautiski organizāti sastāvā. SVZK ik pēc pieciem gadiem organizē Vispasaules vēsturnieku kongresus, bet kongresu starplaikā tās birojs sasauk ģenerālās asamblejas sēdes. Šā gada septembrā sākumā Prāgas ģenerālās asamblejas sēdē tiks izskatīts arī Baltijas valstu vēsturnieku nacionālo komiteju lūgums tās uzņemt SVZK.

Pašlaik LVZNK ir jāzstrādā savas darbības programma tuvākajiem gadiem. Svarīgāko uzdevumu vidū ir Baltijas vēsturnieku reģionālās konferences, kurās tiktu izdiskutēti priekšlikumi, kas izvirzāmi apspriestām starptautiskajos forumos, arī Vispasaules vēsturnieku kongresā, kas notiks 1995. gadā Monreālā. Ikvienā valstī akadēmiskā vēstures zinātne ir jātuvinā sabiedrības izpratnei un atbalstam. To var panākt, uzskatāmi parādot vēstures zinātnes sasniegumus — populārzinātniskas publikācijas, izstādes, vēsturisko pieminekļu rekonstrukcijas, konferences un atskaites sesijas ar iespējami plašu konkrētu materiālu demonstrēšanu par vēstures tematiku.

Pafļaban Latvija iznāk divi vēstures žurnāli — Latvijas vēstures institūta žurnāls un Latvijas vēsture, ko izdod LU zinātnieki. LVZNK darbība būs atspoguļota šajos žurnālos, kā arī laikrakstā «Zinātnes Vēstnesis».

ĒVALDS MUGURĒVIČS

PAR EIROPAS AKADĒMIJU SADBĪBU

1992. gada 17.—18. martā 90 pārstāvji no 31 valsts 33 Zinātņu akadēmijām sanāca Karaliskajā Zviedrijas Zinātņu akadēmijā Stokholmā un apsprieda akadēmiju kā zinātniskas kopības lomas dažādus aspektus jaunajā Eiropā. Akadēmiju ciešas sadarbības nozīmīgums tika vispārīgi atzīts, un panākta vienošanās, ka jāveltī visas pūles, lai starp akadēmijām nodrošinātu nepārtrauktu informācijas apmaiņu un tādu jautājumu apspiešanu, kas skar kopīgas intereses. Tāpēc tika uzskatīts par pareizu izveidot plānu, kas radītu noteiktu kārtību, kādā sārkojamas regulāras Eiropas akadēmiju sanāksmes vai citi pasākumi:

* Sanāksmes jāsasauc ik pa diviem gadiem.

* Uz ierobežotu laiku periodu (pagaidu) jāizveido neliels informācijas centrs (viena pusslodzes vieta). Tam jāatrodas kādā no akadēmijām. Šā centra galvenais pienākums ir izveidot atklātu kanālu, kas nodrošinātu mērķtiecīgu ideju un ziņojumu sadali akadēmiju vidū. Akadēmijām jālūdz, lai tām sniegtu brīvprātīgus pabalstus centra izmaksu segšanai.

* Sanāksme izveidoja 6 cilvēku darba grupu. Šās grupas pienākums ir gada laikā sāgatavot un iesniegt akadēmijām izskatīšanai priekšlikumu par pasākumiem, kas nepieciešami, lai nodrošinātu nepārtrauktu sadarbību.

PAZINOJUMS,

kas pieņemts Nacionālo zinātņu un humanitāro zinātņu akadēmiju sanāksmē Stokholmā 1992. gada 17.—18. martā

Nacionālo zinātņu un humanitāro zinātņu akadēmiju pārstāvji no visas Eiropas sanāca Stokholmā 1992. gada 17.—18. martā, lai apspriestu akadēmiju kā zinātniskas kopības lomu jaunajā Eiropā. Viņi noklausījās satraucošus ziņojumus par pašreizējo situāciju eksaktajās un humanitārajās zinātnēs Austrumeiropā un Centrālajā Eiropā. Sanāksme par to izsaka dziļas bažas un aicina sākt tūlītēju rīcību, lai glābtu zinātni šajā Eiropas daļā. Tāpēc sanāksme norāda, ka jādara viss iespējamais, lai glābtu šo pasaules zinātnes un kultūras vērtīgo daļu.

Izpostītā zinātniskā kopība ir nopietns drauds šo valstu ekonomikas attīstībai, kā arī apdraud to nākotni kā infegrētām demokrātiskām sabiedrībām.

Nacionālajām akadēmijām, finanšošām iestādēm, universitātēm un pētniecišķajiem institūtiem Rietumeiropā jāuzņemas atbildība par saviem kolēģiem Austrumeiropā un Centrālajā Eiropā. Jāpanāk, lai valdības, zinātnes un izglītības politikas veidotāji šajās valstīs apzinātos, cik svarīga nozīme ir eksaktajām un humanitārajām zinātnēm.

CIENĪJAMĀS LZS DĀMAS!

Lūdzam jūs piedalīties Latvijas Zinātnieku kluba dabināšanas sanāksmē 1992. gada 6. maijā plkst. 16.00.

Mēs jūs ceram uz zinātnieku atsaucību, izdomu un aktīvu darbību šajā klubā. Veidosim visas kopā latvisku Latviju, celsim godā Latvijas zinātni, audzināsim jauno paaudzi par savas Tēvzemes patriotiem, kļūsim pašas darbīgākas, satīcīgākas, izpalīdzīgākas, vienotākas un zinātgribošākas!

LATVIJAS ZINĀTNIEČU KOPA

P. S. Tuvākas ziņas Informācijas un koordinācijas centrā. Telefons 212706.

VISUMA PĒTNIEKS NO VARAKLĀNIEM

27. februārī Anno Domini 1992. tālu no Dzimtenes uz 80 mūža gadiem atskatās izcils latviešu funtas dēls — fizikis, izgudrotājs, Latvijas Zinātņu akadēmijas goda doktors [Dr. phys. hon. causae] Konstantīns Počs. Pētījumi atmosfēras fizikā un izgudrojumi meteoroloģisko rāķešu jomā un radara uztveres spēju palielināšanā ļauši Počam aktīvi darboties līdz ASV Mēness pētījumu programmas īstenošanā un slavenās izlūklīmašinas AWACS [Airborne Warning and Control System] radīšanā; ar pēdējām palīdzību atvairīti pretinieka uzbrukumi un gūta vēsturiskā uzvara «Līča karā» pret Sadamu Huseinu 1991. gada janvārī.

Konstantīns Počs nāk no Latgales — dzīmis Rēzeknes apriņķa Maltais Poču ciemā 1912. gadā. Beidzis Aglonas ģimnāziju, guvis maģistra grādu (geoloģijas nozarē) Latvijas Universitātes Dabaszinātņu un matemātikas fakultētē 1940. gadā. Jau ģimnāzista gados iemantojis mīlestību uz klasisko kultūru, seņājām valodām, Aristoteļi un Platonu, lasījis latīņu Akvīnas Tomā un Sv. Augustīna rakstus. Grieķu domātāji ietekmējuši Kon-

stantīna mentalitāti, ļauši pārlaist vētrainos kara gadus ar stoisko mieru, izveidot logisku domāšanu un pieeju parādībām. Pēc skolotāja pienākumu veikšanas bēglu skolās Vācijā un smaga fiziska darba Lielbritānijā Konstantīns turpinājis izglītības Getingenes universitātē Vācijā, papildinājēs mikroskopijā Manchestras un Šefildas universitātēs Anglijā, studējis Toronto universitātē, specializējies tranzistoru un diožu jomā Tekساسas universitātē.

Šī ļoti daudzpusīgā sagatavotība speciālajos zinību laukos pavēra K. Počam ceļu uz vadošu pētniecisku darbu ASV gaisa karaspēkā: no 1962. gada līdz pēdējām nosaukumus Sentry (brīdinātājs, sargs).

Šie lidaparāti, kas būtībā ir

lidošanai pielāgoti radari, spēj

kontrolēt lidmašīnu uzbrukumus

mērķiem uz zemes, aizsargāt gaisa telpu no lidmašīnām un rāķetēm, koordinēt novērojumus

dabas katastrofu gadījumos. Sentry ir pārveidota Boeing 707 satiksmes lidmašīna, kurā iebūvēti vispilnīgākie skaitļotāji, sazināšanās un kontroles instrumensti.

Katra Sentry lidmašīna ir ne-

lauka pastiprinātājus, vienkāršus ūdeņraža generatorus u. tml. Viņa publikāciju un izgudrojumu skaits ir gandrīz 50. Šie izgudrojumi ietverti ASV Mēness programmā [Poča konstruētās meteoroloģiskās rāķetes ļaušas izvērtēt un izvēlēties optimālos laikapstākļus lielo kosmosa rāķešu palaišanai]. Pēdējā darba gadi bija veļīti jau minētās AWACS sistēmas izstrādāšanai.

Šajā sistēmā ietilpst īpaši iekārtotas lidmašīnas, kas spēj novērot gaisā un uz zemes un sniedz ziņojumus attiecīgiem komandpunktēm. Šāda veida lidmašīnām dots nosaukums Sentry (brīdinātājs, sargs).

Šie lidaparāti, kas būtībā ir

lidošanai pielāgoti radari, spēj

kontrolēt lidmašīnu uzbrukumus

mērķiem uz zemes, aizsargāt gaisa telpu no lidmašīnām un rāķetēm, koordinēt novērojumus

dabas katastrofu gadījumos. Sentry ir pārveidota Boeing 707 satiksmes lidmašīna, kurā iebūvēti vispilnīgākie skaitļotāji, sazināšanās un kontroles instrumensti.

Katra Sentry lidmašīna ir ne-

atkārīga radara stacija, kas spēj pārredzēt visu kušību gaisa telpā 350 jūdu attālumā uz visām pusēm 360 grādu apli. Ľoti precīzā radara sistēma spēj atklāt gan augstu, gan zemu lidojošu objektu, gan arī apvidū tieši zem Sentry, gan tālumā. Attiecīgā lidmašīna spēj uzturēties gaisā ilgu laiku, uzpildīt degvielu lidojot un ar dzēta ātrumu pārbāzēties uz vajadzīgo vietu. K. Poča leguldījums šī unikālā kompleksa izveidošanā ir bijis ļoti nozīmīgs.

Uzturoties mana «Frauenitas Metropolitana» konfiliistra viesmīligajā namā Keipkodā 1991. gada nogalē, man bija retā izdevība un gods aplūkot AWACS sistēmas lielu krāsainu attēlu, kur savus parakstus ar veltījuma vārdiem Počam atstājuši izcili ASV ģenerāļi un karalietu speciālisti, kas darbojušies līdzi šās sistēmas izveidošanā. Šajā sakarā Počs saņēmis arī augstu ASV valdības atzinību. Cildinājumā īpaši uzsvērts, ka Počam uzticēta koordinatora loma projekta analīzē un atbildība par kontraktu izvērtēšanu un slēgšanu vairāk

nekā miljarda [!] ASV dolāru apmērā. Zem mājas iekārtotajā darbnīcā K. Počs demonstrēja savu meteoroloģisko rāķeti, un, to vērojot, vēlreiz sapratu, ka viss patiesi liejis ir arī vienākās.

Vienākās, mīš un viesmīligi ir arī nama saimnieks, kas kopā ar kundzi Ernu vada mūža novākari Vestjarmutā, pavism ne-tālu no Kenediju rezidences. Viņš ir palīcis optimists, liels dziedātājs, kas labprāt mīl uzraudzītu dziesmu latgaliešu dialektā. Par viņa mūžu rakstījis Konstantīns Strods romānā «Viss sākās Varaklāni».

Acerējos, kā kādreiz [1976. gadā] rādiju Konstantīnam Počam Canderu māju Rīgā, Pārdaugavā, toreiz nemaz nenojaušot, ar kādām problēmām nodarbojas šis vīrs un cik daudz kopēja ir viņa un Frīdriha Canderu devumā. Toreiz Rīgā kā Visuma iekarošanas celmlaužus daudzānājā Canderu un Keldišu, dzīmušus rīdziniekus. Viņu vārdos ir nosauktas ielas Rīgā. Agri vāvelu arī K. Poča vārdā būs iela, ja ne Rīgā, tad noteiktī mīlojājā jaunības pilsētā Rēzeknē.

JĀNIS STRADINŠ

LATVIJAS ETNISKAIS PORTRETS

Par nacionāliem jautājumiem sociālisma gados runāja ļoti atturīgi. Uzskatīja, ka pietiek minēt, cik dažādu tautību pārstāvju dzīvo vai strādā attiecīgajā kolektīvā vai apdzīvotajā vietā un nobeigt šo domu ar frāzi «starp viņiem nepastāv nekādas nesaskaņas, viņi visi draudzīgi sadzīvo».

Tagadējā dzīvē rāda, cik demagoģiski bijuši foreizējās propagandas lozungi. Agrāk tik «draudzīgās» tautas nu lej asinis Kalnu Kāraba-hā, Moldovā, Dienvidslāvijā. Daudzviet citur skan impēriskie un šovinistiskie aicinājumi uz cīnu.

Slaktiņš tika gatavots arī Latvijā. Taču augsta puč tam pārvilka svītru.

Padomju varas laikā Latvija bija poligons pamatnācijas pārkrievanai, tautu sajaukšanai. Šī Bābeles putra nu būs jāizstrebē jaunajai valstij.

Pēdējā tautskaitē konstatēts, ka Latvijā dzīvo vairāk nekā 120 tautību, kas runā apmēram simts valodās. To vidū ir rutuli, udīni, tati, laki, abāzi, dolgani, kumiki, tališi, fabasarāni, dargi, aguli ...

No mazskaitlīgajām tautībām tikai puse savu valodu atzīst par dzimto. Pārējai daļai mātes valoda ir krievu valoda.

Valodu problēma republikā nebūs viegli atrisināma. Pirmās kārtām latviski runāt vajadzēs iemācties 36 tūkstošiem latviešu, kas padomju varas gados pārkrievoti. Vēl sarežģītāk būs ar cītautiešiem. Latviešu valodu pagaidām pārvalda tikai katrs piektās slāvu cilmes pārstāvis.

Pasaules karš un tam sekojošie krievu laiki līdz nepazīšanai pārmainījuši Latvijas etnogrāfisko situāciju. Latviešu skaitu karš samazināja par piektdaļu. No šā trieciena vēl neesam atguvušies. 1940. gadā bija 1,55 miljoni latviešu, bet patlaban — 1,39 miljoni jeb par 10% mazāk.

Citu tautu migrāciju Latvijā tika visādi veicināta. Ar Maskavas gādību republikā ieplūdināja vairāk nekā miljonu krieviški runājošo. Tādējādi daudzi latviskie novadi kļuva internacionāli. Rīgā latviešu īpatsvars sarucis līdz 36%, Daugavpilī — līdz 13%, Daugavpils un Krāslavas rajonos attiecīgi līdz 36 un 43%.

Dažās apdzīvotās vietās latviešus var saskaitīt gandrīz vai uz vienas rokas pirkstiem. Tā, piemēram, Skrudalienas, Biķernieku, Līdumnieku un Lauceses pagastos latviešu īpatsvars ne-pārsniedz 7—8%. Pārējās pagastos šis rādītājs nepārsniedz 20%.

Kas raksturīgs cītiem Latvijas etnosiem?

Pirmā krievu masveida iecēlošana sākās 17. gadsimtā, kad Krievijā nesaudzīgi vajāja vecticībniekus un tie lielā skaitā izceļoja uz kaimiņzemēm, arī uz Latviju. Šie vecticībnieki galvenokārt izceļoja no Novgorodas, Pleskavas un

cītiem Krievijas ziemeļrietumu apgabaliem. Gandrīz visi iecēlojušie vecticībnieki apmetās uz dzīvi Ludzas, Rēzeknes un Daugavpils apriņķos.

Padomju varas laikā krievi sāka «apgūt» galvenokārt pilsētas. No 1935. gada līdz 1989. gadam krievu īpatsvars palielinājies Rīgā no 7 līdz 47%, Liepājā no 3 līdz 43%, Daugavpilī no 18 līdz 58%.

Latvijas laukos ir 25 pagasti ar krievu absolūtu vairākumu. Maksimālais krievu īpatsvars ir Ludzas rajona Goliševas (86%) un Lauderu pagastā (77%), kā arī Daugavpils rajona Biķernieku pagastā (81%).

52% Latvijas krievu tagad dzīvo Rīgā un Rīgas rajonā, 10% — Daugavpilī un Daugavpils rajonā.

55% krievu dzimuši Latvijā.

Nākamais lielākais Latvijas etnoss ir baltkrievi. 43% baltkrievu apmetušies Rīgā un Rīgas rajonā, 12% — Daugavpilī un Daugavpils rajonā, 7% — Krāslavas rajonā. Indras, Pie-drujas un Robežnieku pagastā baltkrievi dzīvo kompakti un veido vairāk nekā pusē no šo pagastu iedzīvotāju skaita.

Baltkrievi Latvijā ātri asimilējušies. Tikai trešādaļa no viņiem savu valodu uzskata par dzimto. 86% baltkrievu appreca ar cītautībniekiem.

Trešajai slāvu tautai — ukraiņiem — Latvijā nav gara vēsture. Vairākums ukraiņu te iecēlojuši pēc kara. Puse no ukraiņiem apmetušies Rīgā un Rīgas rajonā, 11% — Liepājā un Liepājas rajonā. Arī ukraiņi pakļaujas ātrai asimilācijai. Tikai puse no viņiem savu valodu uzskata par dzimto valodu.

Latvijas poļi ir senāki iedzīvotāji. Daļa no tiem iecēlojuši kā Jaukstrādnieki trīsdesmitajos gados, bet Latgales dienviddaļā poļi ir vietējie iedzīvotāji.

36% poļu dzīvo Daugavpilī (starp citu, turpojuši vairāk nekā latviešu) un Daugavpils rajonā, 32% — Rīgā un Rīgas rajonā.

Maksimālais poļu īpatsvars ir Sventes pagastā — 32%. Vairāk nekā ceturtādaļa iedzīvotāju Demenā, Medumos, Kaplavā un Laucesē ir poļi.

Divas trešādaļas poļu ir dzimuši Latvijā, 22% iebraukuši no Baltkrievijas. Tikai ceturtādaļa poļu tautas valodu uzskata par dzimto.

Ar latviešiem, kā jau ar vienīgo radu tautu, latviešiem ir bijuši seni un intensīvi kontakti. Tomēr latviešu īpatsvars mūsu valsts iedzīvotāju kopskaitā nav augsts — 1,3%. Acīmredzot latvieši, atšķirībā no slāviem, dzīvo pēc krievu parunas — neaicināts ciemiņš ir sliktāks par tatāru.

Ceturtdaļa Latvijas latviešu dzīvo Rīgā un Rīgas rajonā, 17% — Liepājā un Liepājas ra-

jonā. Visvairāk lietuviešu ir Palētu un Vadakstes pagastā, kuros viņu ir 33—34%.

Savukārt otrs kaimiņauta — igauņi — savā pierobežā dzīvo daudz mazākā skaitā. 1920. gadā novilkta robeža starp Latviju un Igauniju uzskatāma par etnogrāfiskas robežas paraugu. Igauņu īpatsvars (0,1%) Latvijā ir niecīgs un tikai Alūksnes rajona Veclaičenē sasniedz 10%.

42% Latvijas igauņu dzīvo Rīgā.

Ebreji Latvijā sākuši iecēlot poļu valdīšanas laikos, vispirms Kurzemē un Latgalē. Pāris gadsimtu vienīm ir bijis liegts apmetīties uz pastāvīgu dzīvi lielajās pilsētās.

Pagājušā gadsimta beigās ebreju skaita Latvijā sasniedza 142 tūkstošus. Otrā pasaules karā gados lielāko daļu ebreju iznīcināja. Tagad Latvijā dzīvo tikai 23 tūkstoši ebreju. No tiem puse ir dzimuši Latvijā. Pārējie iebraukuši no Ukrainas (20%), (Krievijas (13%), Baltkrievijas (10%).

82% Latvijas ebreju dzīvo Rīgā, 6% — Daugavpilī.

Tikai 22% ebreju savu valodu uzskata par dzimto. 60% ebreju vīriešu un puse ebreju sieviešu appreca ar cītautībniekiem. Gan izceļošanas, gan negatīvā dabiskā pieauguma dēļ ebreju skaita pastāvīgi sarūk.

Toties čīgānu skaita strauji palielinās. No vien Latvijas etnosiem čīgāniem ir visaugstākā dzimstība. Latvijā izveidojusies īpaša čīgānu etnogrāfiskā grupa. Čīgāni galvenokārt koncentrējušies Kurzemes pilsētās — Sabilē, Talsos, Ventspilī. Prāvs to skaita ir arī Jelgavā, Tukumā un Rīgā.

No Latvijas senajiem vāciešiem gandrīz visi repatriējās 1939. gadā. Gadsimta sākumā to skaita bija 120 tūkstoši, patlaban — tikai 4 tūkstoši. Vairums tagadējo Latvijas vāciešu iecēlojuši no Pievolgas.

Tatāri, moldāvi, armēni un citi etnosi Latvijā ir iecēlojuši pēdējos gadu desmitos un liełākoties apmetušies uz dzīvi Rīgā, tās apkārtnē vai liełākajās republikas pilsētās.

«Sociālistisko iekarojumu» rezultātu etniskajā jomā vēl var raksturot ar šādiem datiem: 1935. gadā latviešu īpatsvars republikas iedzīvotāju kops

ZINĀTNIEKU SAVIENĪBAS PADOMĒ

Kārtējā sanāksmē zinātnieki apsprieda tik svarīgus jautājumus kā ZS un parlamenta attiecības, ZS darbības turpmākais virziens, nepieciešamība aktivizēties un apliecināt sevi.

Sniedzam nelielu ieskatu par pārrunāto.

Jānis Vaivads

ZS un parlamenta attiecības nevar būt stabilas, jo pašā Augstākajā Padomē vērojami krīzes simptomi. Deputātu darbs dažkārt robežojas ar «filozofēšanu». Notiek nevis radošs process, bet gan cenšanās realizēt agrākās (katram savas) koncepcijas.

Var teikt, ka saprašanās bāze ir izsmelta. Taču krīze Augstākajai Padomei liek mobilizēties. Būtu pārāk bezatbildīgi šobrīd jauties nogaidīšanai un bezdarbībai.

Saeimas vēlēšanām rūpīgi jāgatavojas. Tās nedrīkst sasteigt. Ja Saeimu šobrīd ievēlētu, tā lielā mērā būtu komunistiska. Turklat šāda Saeima neko nespētu atrisināt un tai būtu pavismis mūžs.

Ir pavīdējusi doma, ka ZS nevajag sadarboties ar Augstāko Padomi, bet gan tikai ar nākamo Saeimu. Tā būtu kļudaina politika, kas radītu zaudējumus abām pusēm. (Starp citu, arī ZS ir vērojami tādi paši krīzes simptomi kā AP — jaunu koncepciju trūkums, darbošanās apsīkums).

Zinātnes likuma apspriešana parlamentā ir ieilgusi. Joprojām pastāv konceptuālas neskaidrības. Nav pārliecības, ka ZA harta būtu jāapstiprina Augstākajā Padomē, jo ZA tikai tiek transformēta, nevis dibināta no jauna.

Ir vajadzīgs likums par augstskolu. Tas regulētu valsts un augstskolu attiecības. Pārlieka augstskolu autonomija var fās degradēt.

Raizes sagādā arī laukaimniecības zinātni. Tā pagaidām ignorē ražotāju prasības.

Gan deputātiem, gan zinātniekim jāgādā par labāku informētību. Šim nolūkam jāizmanto arī ārzemju vēstniecības. Pasaulē jābūt informētai par mūsu problēmām.

Juris Roberts Kalniņš

Pēc sarunām ar cīliem zinātniekiem radušās šādas atzinības: ZS pagaidām nav atradusi savu īsto vietu, zinātniekim pietrūkst informācijas par valstī noritošiem politiskajiem un ekonomiskajiem procesiem. Joprojām neapzināmies savu vietu, nespējam paredzēt, kas notiks ar zinātniekiem kauf vai pēc pusgada. Daudzējād zinātīzituramies kā strauss, kas galvu iebāzis smiltīs.

ZS, protams, ietekmē arī objektīvie apstākļi — valstī valdošais haoss, neziņa, kam īsti pieder vara Latvijā. Parlaments un valdība parasti izvērtē tikai atsevišķus projektus, neņemot vērā to kopsakarību. Trūkst atklātības par parlamentā apspriežamo zinātnes likumu, par ASV izstrādāto projektu izmantošanu Ministru Padomē. Nav izprotams arī, kāda jēga ir izstrādāt augstskolu likumu, ja nezinām, cik daudz un kādu nozaru speciālisti valstij būs vajadzīgi.

Kā krīzes apstākjos atdzīvināt ZS darbu? Varbūt klūt par politisku partiju? Vieni uzskata, ka zinātnieki kā eksperti varētu palīdzēt parlamentam izstrādāt likumus, otri ir pārliecināti, ka ar Augstāko Padomi vispār nav ko saistīties. Ir skaidrs, ka ZS nekādā ziņā nedrīkst nodarboties ar populistiskām metodēm.

Vislietderīgāk ir izveidot intelektuālā darba biržu, noskaidrot, kuri uzņēmumi vai firmas ir ieinteresētas izmantot intelektuālo potenciālu. Zinātnieki ar valsts vai sponsoru palīdzību varētu veidot mazus (3—4 cilvēku) uzņēmumus.

Elmārs Grēns

Daudzus tagadējos Augstākās Padomes deputātus vēlēšanu laikā atbalstīja ZS. Varbūt vajadzētu šiem deputātiem un zinātniekiem saņākt kopā un mēģināt nojaukt kauf daļu barjeru, kas izveidojušās starp AP un ZS. Ceru, ka šādā sanāksmē deputāti neaizrausies ar pamācībām un vadošiem norādījumiem. Galvenais ir rast kopējas idejas krīzes pārvarēšanai.

vienīg krenķ un dažādīg veid
atskaitīšenās.

Ar sveicieniem un cerībā, ka
Jūsu šīgada atskaites ir daudz
košākas

ZAIGA

* Valodnieki spricē un diskutē
par latviešu literārās un novadu
valodas attieksmēm. Šādā sakarā
laikā man atļauts atcerēties un lie-
tot savas dzīmtās puses izlok-
snī, saglabājot dažu leksiku sav-
dabību un verba tagadnes un

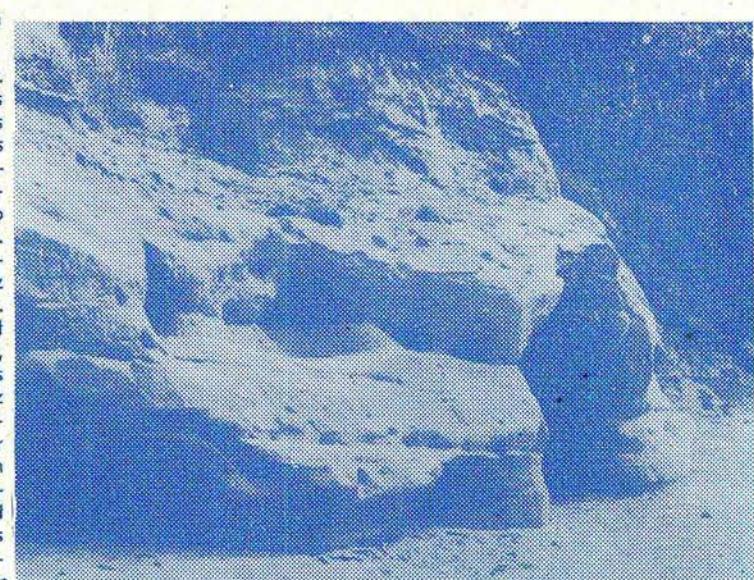
pagātnes vienskaņa 1. personas
formu lietojumā īpašības.

** Tie, kuri savā zinātniskā plānā
priekš grāntiem i personiski ie-
sniegūš, saprātīs, kāpēc es te
lievo lielo sākumburti.

LASĪTĀJIEM

«Zinātnes Vēstnesis» aprīlī,
maijs un jūnijā iznāks divreiz
mēnesi.

Laikraksts tiek iespiests a/s
«Preses nams» tipogrāfijā.

Rīgas mērija padevusi ziņu, ka līdz 1. jūnijam zinātniekim jāatbrīvo «kolhoznieku nams».

Pagādām nav noskaidrots vai šī ziņa jāsaprot kā 1. aprīļa joks, čekas «pārsteigums» vai vienkārši ierēdņu plānpārātiņš.

Visādā gadijumā LZA sev jauno mītni jau noskafījusi [skat. attēlu!].

Indeks 77165.

Iespiedts a/s «Preses nams» tipogrāfijā, Rīgā, Balasta dambī 3.

Augstspiede. 1 uzsk. iespiedloksne.

Tirāža 1500 eks.

Pasūtījums nr. 501.

«Zinātnes Vēstnesis».

Redaktors Vilhelms Ālīta.

Redakcijas vadītājs Ēvalds Mūgurevičs.

Redakcijas locekļi: Elmārs Beķeris, Mārtiņš Beķers,
Juris Ekmanis, Jānis Graudonis, Jānis Kjava, Oskars
Martinsons.

«Science Bulletin» Association of Latvian Scientists.

Laikraksts iznāk kopš 1989. gada.

Izdevējs: Latvijas Zinātnieku savienība.

Reģistrācijas apliecība nr. 0075.

Redakcijas adrese: Rīgā, Turgeņeva ielā 19.

Tālrunis 212706 un 461077.